

ANMELDELSER.

Kulturens Veje.

Kaj Birket-Smith: Kulturens Veje. I—II. Jespersen og Pio. 1941—42.

»Kulturens Veje« er Titlen paa en stor etnologisk Haandbog, som Lederen af Nationalmuseets etnografiske Samling, Dr. phil. & scient. K. Birket-Smith nylig har udsendt i to store, rigt illustrerede Bind. Titlen er vidtspændende, men svarer fuldt ud til Indholdet. Der foreligger nu paa dansk et moderne, let læseligt Værk om den etnologiske eller etnografiske Videnskab. Tidligere har man enten været henvist til udenlandske Skildringer eller til de faa, og efterhaanden stærkt forældede danske Oversigter, af hvilke maaske Bahnsons »Etnografien« fra 1900 er bedst kendt. Denne Bog giver imidlertid blot en Skildring af Kulturkredsene, Folk for Folk; herved kan man nok faa interessante og ganske levende Billeder af enkelte Stammers Levevis, men samtidig gaar det store Overblik over hele Kulturen og dens Udvikling tabt.

Den foreliggende Skildring er ikke lagt an efter dette Skema, men saa at sige paa tværs, efter Emner og Kulturelementer. Den er tilmed et Forsøg — og et yderst vellykket Forsøg — paa at give en Forestilling om hele den menneskelige Kultur, dens Oprindelse og Udvikling. Derfor bliver Værket af den største Interesse ikke blot for den, der vil søge Kundskab om den specielle etnologiske Videnskab, men i lige saa høj Grad for enhver, der interesserer sig for Kulturforskning og Kulturhistorie i alle mulige Udformninger.

Ingen Videnskab har Forudsætning for at kunne arbejde efter saa store Linier og henvende sig til saa stort et Publikum som netop den etnologiske. Man kender i Virkeligheden, som Dr. Birket-Smith siger, ikke sig selv og sin egen lille Verden, hvis man ikke ved Besked med de andres. Etnologiens Felt er netop »de andres«: den omfatter alle Grader og Afskygninger af menneskelig Kultur, fra den højeste til den laveste. Den spæn-

der fra levende, skabende Samfund i Kulturkredsenes Centreer til de stillestaaende, glemte Stammer ved deres Rand, ved »Verdens Bagdør«, som det træffende er kaldt andet Steds i Bogen. For alle giver de jo deres Bidrag til det store Billede; hvor primitivt et Folk end er, ejer det dog altid en eller anden Form for Kultur; den kulturløse Stamme findes ikke.

Men det er ikke hver Mands Sag at føje de utallige Enkeltheder sammen til et overskueligt Billede. De behandlede Emner er saa enormt omfattende, at kun en lige saa vidtspændende Aand kan beherske det hele. Man har gennem Værket Indtryk af, at Stoffet ikke har taget Magten fra Forfatteren; man mærker hele Tiden den faste, ordnende Haand, der lægger det hele til Rette paa en særdeles overskuelig Maade. Bogens Stil er klar og let læselig, og Fremstillingen er paa udmærket Maade illustreret ved et Billedmateriale af høj Kvalitet. De fleste Illustrationer gengiver Ting fra Nationalmuseets store etnografiske Samling; de er saa behændigt anbragt i Teksten, at de ofte supplerer de givne Oplysninger, der desværre — som i enhver Haandbog — maa være relativ korte og knappe.

Og hvad faar man saa at vide om Etnologien? Skønt det vist vilde være lettere at nævne, hvad man ikke faar at vide, skal i det følgende et Par af Bogens Hovedlinier nævnes. Først kommer et Par meget værdifulde Kapitler om Videnskaben selv, dens »Raamateriale«, specielle Arbejdsmetoder og forskellige Hjælpekilder. I de rent historiske Strejflys faar man den Overraskelse, at der allerede i 1760 fremkom et dansk Skrift, »Kort Fortælling af de Vilde Folks fornemmeste Indretninger, Skikke og Meninger« af Sorø-Professoren Jens Kraft, hvori Naturfolkene behandles ud fra helt moderne etnologiske Synspunkter. Bogen var i den Grad forskellig fra de gængse Opfattelser, at den forblev upaaagtet; var den udkommet 100 Aar nærmere vor Tid, kunde den have dannet Skole.

Vigtigt er Afsnittet om Arbejdsmetoderne. Naar man har læst det, følger man sig tryk gennem de følgende Kapitler, idet man har faaet et klart Indtryk af, at dansk etnologisk Videnskab staar paa et stærkt og sundt Grundlag, lige langt fra halvvidenskabelige Spekulationer og en snæver Ensidighed. Mange af de Grundsætninger, der her fremsættes, finder ogsaa Anvendelse inden for adskillige Nabovidenskaber, og det er et Spørgsmaal, om f. Eks. Slægtskabet mellem Etnologien og den Side af Arkæologien, som Sophus Müller kaldte den komparative Metode, i Virkeligheden ikke er større, end Forfatteren giver Udtryk for. Den forhistoriske Arkæologi omfatter jo alle Sider af Oldtidens

Kulturliv og beskæftiger sig derfor ogsaa med de Problemer, som optager Etnologerne. Og omvendt maa disse søge til Arkæologien for at faa kastet lidt Lys over den menneskelige Kulturs første og mest primitive Stadier.

Det følgende Kapitel handler om Kulturen og dens Love, maaske det Afsnit i Bogen, som er vanskeligst at bringe i en saadan Form, at det bliver almen tilgængeligt. Her fremfor noget Sted kommer Forfatterens tidligere berørte Evne til klar og koncis Fremstilling til sin Ret. Og her ser man Værdien af et andet af Bogens mange gode Principper, nemlig at definere hver ny Ting og hvert Begreb. Uden det var dette Afsnit om selve Begrebet Kultur, om Betingelserne for Kulturens Opstaaen, Vækst, Udbredelse og Forfald, for den udenforstaaende blevet en Ørkenvandring mellem lutter tomme Ord og intetsigende Fagudtryk.

Herefter følger saa det meget store Parti, som optager Resten af Bogens første Del, Gennemgangen af den materielle Kultur, hvor de enkelte Elementer følges hver for sig. Først Haandværket. Fra den første spæde Begyndelse følger man Menneskets voksende Herredømme over Ilden, Stenen, Træet og Metallerne og ser de forskellige Former for Haandværk langsomt gro frem. Et særligt Afsnit er viet Fremstilling af Mad, Drikke og Nydelsesmidler. Kan det ikke vække underlige Tanker, naar man hører, at Indianerne ved Amazonfloden ryger Cigarer — af rigtig Tobak — saa store, at de maa støtte dem med en Trægaffel.

Fra Haandværket er der ikke noget langt Skridt til Erhvervs livet, som derefter behandles. Atter her først en udmærket Indledning om primitiv Økonomi i det hele taget og derefter en Gennemgang af de forskellige Erhvervstrin. Man hører om den mest primitive Samlertilværelse, hvor det eneste nødvendige Redskab er en tilskaaret Gravestok af Træ, hvormed der rodes spiselige Planter frem, dræbes Smaadyr og vendes Sten for at finde Larver og Maddiker; paa det Kulturtrin har man ikke Raad til at være kræsen. Det er forstaaeligt, at den Slags Kulturer ikke efterlader sig mange Spor og arkæologisk vil være meget svære at eftervise. Selv de laveste nulevende Stammer driver dog ogsaa lidt rigtig Jagt og lidt Fiskeri med særlige Redskaber. Højere kommer de stærkt udspecialiserede Fangstfolk som f. Eks. Eskimoerne, og endnu højere ligger Agerbrugskulturerne, hvor Mennesket bliver langt mere uafhængig af Naturen. Nu følger ogsaa fast Bosættelse, og Muligheden for de højeste Bykulturer er hermed skabt. Paa dette Trin bliver Han-

del og Omsætning, som i Bogen har faaet deres særlige Afsnit, ofte af afgørende Betydning.

Som Afslutning paa den materielle Kultur hører man om Dragt, Bolig og Samfærdselsmidler af alle Arter, lige fra Snesko til komplicerede Vogne og Baade. Man faar et godt Indtryk af den menneskelige Hjernes Evne til at frembringe tit de utroligste Ting. Mange Smaating, som i Dag regnes for at være uden større Betydning eller endog selvfølgelig, har krævet lange Tiders Famlen eller en enkelt genial Hjernes Skaberevne. Tænk paa Hjulet, i Virkeligheden en epokegørende Opfindelse, eller tænk paa en lille Ting som Sneskoen; netop den har dog bevirket, at Mennesket i mange kolde Egne har overvundet den dybe, ufarbare Sne, som hindrer enhver Bevægelse.

Med første Bind er den materielle Kulturs forskellige Sider gennemgaaet; i det næste bliver drøftet alt, hvad der kan falde ind under aandelig og social Kultur. Uden at ville forringe Værdien af første Del, maa det siges, at Stoffet i den sidste rent umiddelbart er mere fængslende. Det materielle er, hvor levende det end skildres, altid tungere Kost; over det aandelige er der langt mere Friskhed. Maaske skyldes dette Synspunkt en noget ensidig System med Arkæologi hos Anmelderen, men her, i andet Bind, har vi netop en Skildring af alt det, som ligger bag Sagerne, og som ikke umiddelbart kan udledes af dem, med andre Ord alt, hvad der i Reglen er skjult eller saa godt kamoufleret for Arkæologen, at den sikre Tolkning er tabt. Kun i Undtagelsestilfælde kommer man her ind paa de Tanker og Forestillinger, som ligger bag f. Eks. Fund af religiøs Art. For at tage et enkelt Tilfælde: Etnografen erhverver hos en eller anden nordvestamerikansk Stamme, hvor Sjæleetroen flourer, et lille udskaaet Benrør. Samtidig faar han at vide, at Stammens Medicinmand har anvendt det til at opbevare vildfarne Sjæle, der var blevet borte for Ejermændene. Finder en Arkæolog et ganske tilsvarende Rør, vil han først tænke sig, at det har haft en rent praktisk Anvendelse; foreslog han derimod, uden iøvrigt at vide nærmere, en Tydning som den lige nævnte, vilde han være ude i fuldstændig uvidenskabelig Gætteri. Netop Etnologien kunde jo vise ham, at et saadan Benrør kan have utallige Funktioner hos de forskellige Folk.

Mange og omfattende er ogsaa de Emner, der behandles i denne Part af Værket. Inden for Samfundsbygningen kan nævnes Afsnittet om Slægt og Æt. Hvad selve Slægtskabet angaar, faar man at vide, at det hos lavere staaende Stammer er næsten som hos os, hvor Faderen og Moderen omtrent staar lige. Men hos

noget højerestaaende Folk er Forholdet ofte, at kun den ene Side er afgørende. Man taler om faderretslige og moderretslige Samfund. Hos de sidste har Kvindelinen alene Betydning. Her er saaledes en Fader fremmed over for sine Børn; deres nærmeste mandlige Slægtning er Morbroderen.

Over Omtale af Rang og Stand naar vi frem til Staten. Hvad er Forskellen paa Stat og Samfund? Atter her faar man en klar Definition: »Staten er det bevidste Samfund« med bestemte Opgaver og Rettigheder, men ogsaa bestemte Pligter for den enkelte. Staten er altsaa yngre end Samfundet, som jo faktisk allerede er til Stede ubevidst første Gang en Flok Mennesker slaar sig sammen og er fælles om en eller flere Opgaver. I et saadant Samfund ligger den højeste Magt i Sædvanen og Samfundets Interesse. Ingen kan gøre sig fri af dem, og i Virkeligheden er en primitiv Buskmand langt mere ufri end et af Nutidens Kulturmennesker, hvor mange Love denne saa end slaas med til daglig.

Dette mærkelige Forhold træder ogsaa klart frem i hele den følgende Behandling af Samfundslivet og dets Skikke, fra Fødsel, over Ungdomsindvielse og Bryllup til Død og Begravelse. Særlig interessant er det at stifte Bekendtskab med de Tanker og Forestillinger, der ligger til Grund for Gravskikkene, paa den ene Side Omsorgen for den døde, paa den anden Side Frygten. Maaske navnlig det sidste. Dels med Vold, dels med List skal han holdes i sin Grav. Derfor sørges der ofte for, at den døde er beskæftiget, og det er ikke uden Interesse, at Dr. Birket-Smith i denne Forbindelse anfører, at endnu i 1612 fik Chr. IV's Dronning 15 Skæpper Hør med sig i Graven; saa var der altid noget at tælle.

Under Betegnelsen Aandsliv faar man en Skildring af det primitive Livssyn og de religiøse Forhold, udtrykt i Menneskets Forhold til Magterne. Disse Afsnit hører til Bogens bedste og mest fængslende, ikke blot gennem deres Behandling af de religiøse Grundforestillinger, men ogsaa ved den videre Skildring af Guder og deres Dyrkelse, af Troldmænd og deres Magt, kort sagt alle de forskelligartede Sider af det religiøse Liv. Herunder hører ogsaa nogle af Kulturens uhyggelige Vildskud: Hovedjagt, Menneskeofring og Kannibalisme. Det er nemlig næsten altid Religionen, der staar bag disse Forhold.

Et sidste Hovedafsnit er viet et Rids over Kulturens Udvikling, fra de første usikre Spor engang under Istiderne og frem til de store Bykulturer i Ægypten, Mesopotamien, Indien og Kina. Et hastigt Rids, javel, men en første Klasses Oversigt over

Kulturens rolige Vækst og bestandige Drift fremad. Til sidst bliver vi orienterede om Bokredsens fjerneste og mest isolerede Fastlande, Amerika, et Omraade, hvis tidlige Udvikling er saa godt som ukendt herhjemme, naar man undtager Fagfolkernes snævre Kreds.

Bagest i Bogen faar man endelig fire meget nyttige Ting, en udførlig Litteraturhistorie, et Register, en Tidstavle og et Folkekort. A propos Kort; som en lille Indvending kunde man maaske have ønsket sig nogle Kortskitser hist og her til Illustration af de enkelte Kulturelementers Udbredelse. Saadanne Skitser er langt mere veltalende end en hel Række geografiske Navne, der remses op i Teksten.

»Kulturens Veje« er et Mønster paa en Haandbog. Man maa være Dr. Birket-Smith taknemlig for, at han har aabnet Døren for os til det mest vidtspændende af alle de kulturhistoriske Fag. Et stort Savn er blevet afhjulpet hermed, for ingen Kulturhistoriker kan komme uden om Etnologien. Det foreliggende Værk fortjener derfor den videst mulige Udbredelse.

C. J. Becker.

Skriftens Historie.

E. Kroman: Skriftens Historie i Danmark fra Reformationen til Nutiden. Udgivet af Dansk historisk Fællesforening. Hagerup 1943.

De mange, som har studeret Hjelholts »Skriftprøver«, udgivet af Fællesforeningen i 1940, og i det hele de danske arkivforskere, som ikke er eksperter i skriftens historie — og hvor mange af os er det? —, har sikkert mange gange, naar de er stødt paa bestemte ældre bogstavformer og maader at skrive ordene paa, spurgt sig selv: hvorledes er disse former og maader opstaaet, og hvorledes hænger de sammen med endnu ældre og med nyere former og maader? Hvorledes kom f. ex. det nygotiske e til at minde om et sammenknebet n? Hvorledes kom man ind paa at skrive ordet skipper som: skipp med en vandret streg gennem det sidste p's underlængde? Hvorledes er de gamle tegn for mark, skilling, hvid, penning og pund opstaaet? Hvorfor skrev man i 16. aarhundrede Wuen for uven? Dette og adskilligt andet kunde nok give anledning til funderinger, og det var ikke altid let at finde svar paa spørgsmaalene. Der var nok fremstillinger af skriftformernes og skriftarternes historie, men dels tog de, som H. Delitsch's: »Geschichte des abendländischen Schreibschriftformen«, ikke hensyn til den særligt danske ud-